

La terra canta el seu nom

Marc-Aureli Vila i Comaposada, Barcelona, 1908

per Víctor Pallàs

Entràvem a l'hotel Le Méridien un dissabte de maig de l'any 1999. De cop i volta en Marc-Aureli m'atura i em diu: «Aturi's, no passi! En aquest hotel hi passen coses...» Jo em sorrenc. Aleshores ell m'assenyala, rient, un rètol lluminós, sobre una porta, que diu: No entry. Enmig de telefonades i amb el record d'aquesta anècdota, encetem la conversa amb aquest home d'esperit tan optimista.

FOTO: RAMON SANGLES

FOTO: RAMON SANGLES

—**Noranta-dos anys de fecunda trajectòria vital: advocat, mestre, geògraf... En quin d'aquests camps on heu treballat tan intensament us quedaríeu?**

—Primer, en el d'advocat. La carrera d'advocat serveix, com tota carrera universitària, per a «aprendre a aprendre», en el sentit que la universitat us dona una disciplina. En el món del dret hi ha hagut tantes modificacions que ara, si volgués tornar a exercir, hauria de començar a estudiar moltes coses, sobretot de dret positiu; si es tractés de dret penal sí que encara em veuria amb cor de portar una vista endavant. De geògraf no en tinc el títol, perquè en la meua època d'estudiant universitari de dret (vaig fer la carrera lliure) no hi havia escola de geografia, ni aquí ni enlloc. Però la geografia l'he estada exercint fins ara i m'adono que encara hi ha coses per fer. Quant a fer de mestre, això et dona un sentit pedagògic i d'ordenació expositiva. No em faria res de fer classes de geografia, sense deixar el dret, en el

sentit de contingut, d'ordre disciplinari en les meves actuacions, de professionalitat en dret (amb totes les actuacions pròpies, on a més de les normals hi ha les testamentàries i d'altres, però que són totes d'una fredor absoluta). En les situacions difícils, de lluita, em surt l'advocat i fins el militar...

—**... el militar?**

—Jo vaig ser auditor de guerra. Vaig acabar essent capità per concurs (del cos jurídic militar); crec que en aquells moments tenia aquest deure, no perquè volgués jutjar, sinó per evitar que s'hagués de jutjar. O sigui, aplicar el dret militar *a priori*, perquè aquest és un dret que s'ha d'aplicar sobretot als qui tenen comandament.

—**En el camp jurídic, també fóreu el jutge del Tribunal Tutelar de Menors, l'any 1936.**

—Sí, abans de la guerra jo era vocal del Tribunal Tutelar de Menors de Barcelona. En el moment d'esclatar la guerra, el president del Tribunal Tutelars de Menors, persona molt decent i molt correcta, d'un catolicisme molt sentit i molt humà, va haver de deixar el càrrec i desaparèixer; altres membres també hagueren de fer el mateix; així que jo em vaig "apoderar", els primers dies, d'aquest Tribunal, d'acord, és clar, amb els funcionaris (i que consti que el cap de personal era cunyat del cap de requetès carlí). En agafar-ho jo vaig comunicar-ho a la Conselleria i aleshores van reduir el Tribunal a jutge únic, en la meua persona, però seguint la mateixa línia jurídica. Així vaig evitar que s'hi fiquessin elements indesitjables. L'única cosa que interessava era la problemàtica dels menors.

Durant la guerra vaig estar sempre al front de lluita, i ensems feia de jutge de menors a Barcelona. Quan per causes òbvies no podia ser al Tribunal, em substituïa, nomenat per la Conselleria de Bosch Gimpera, un magistrat de carrera jubilat. Recordo que hi hagué el cas d'una noia que esperava una criatura. Ell i ella s'havien casat per l'Església, però ell volia deixar-la. A la caserna del marit li havien dit que aquest matrimoni no era vàlid i que no hi havia proves que ho certifiuessin. Ella, però, em va ensenyar una foto del casament. Vaig anar a la caserna en qüestió, vestit d'uniforme d'auditor de guerra, a preguntar-li què passava. Ell es ratificà en el fet que el matrimoni estava anul·lat. «Romanços!», vaig contestar-li. Aleshores, ensenyant-li la foto vaig dir-li que en tenia prou per a portar-lo a un consell de guerra. Divorcieu-vos, si voleu, després; però tot això abans ha de passar per la llei.

—**Deixem de banda els aspectes jurídics. L'altra vostra gran passió és la geografia. M'ha sorprès molt que parléssiu de "escoles de geografia".**

—Sí, en el moment en què hi ha universitats (en plural), en les quals s'ensenyava geografia (o sigui que

aquesta és una disciplina docent universitària), sorgeixen unes tendències científiques dominants que poden donar lloc a petites lluites professionals i misèries ridícules, com és habitual en qualsevol carrera (metges que no es poden veure entre ells; igual diríem d'advocats, encara que potser menys, perquè un advocat sovint dona feina a un altre advocat...). I això és humà. Quan jo vaig tornar de Venècia hi va haver un senyor geògraf, bon professional, que un dia, amb una certa ironia, em va dir que m'acusaria d'intrusisme, d'exercir de geògraf sense tenir-ne el títol. Jo li vaig dir que tirés endavant, que jo li faria

una demanda per injúria i calúmia, amb tot el Col·legi d'Advocats al meu darrere, ja que hi ha un principi universitari universal que diu que, en tota professió nova, els professors no poden ser titulats d'allò que s'inicia, perquè són ells mateixos els qui comencen.

—**Vós sou el pare de la geografia veneçolana?**

—Home... el pare i el fill. El meu pare feia de professor a l'Instituto Pedagógico Nacional, mentre que jo en feia a la universitat. Una cosa era preparar professors de secundària en el camp de la geografia (que ho feia el meu pare), i l'altra ensenyar geografia econòmica i geografia històrica a la universitat, dins la facultat d'Economia i en la d'Humanitats (que ho feia jo). Entre l'un ensenyament i l'altre hi ha una diferència notòria.

—**Vint-i-quatre volums de la Geografia de Venezuela és una obra notable...**

—Era la meua feina. De fet, sempre he considerat que hi havia una interrelació entre la geografia i la història, partint del punt següent: no hi ha fet geogràfic que no s'hagi produït en relació a una etapa històrica, ni hi ha qüestió històrica que no s'hagi fet en un marc geogràfic.

—**Heu afirmat en alguna ocasió que «el patriotisme ha de tenir un sentit geogràfic».**

—Indubtablement! La filologia defensa l'origen dels termes geogràfics, els noms propis... Joan Coromines, amb el seu llegat enorme, va cercar més la catalanitat que la bandera.

—**També heu dit que «la toponímia catalana ha suposat petites victòries per a la identitat catalana».**

—Exacte. És un fet d'una importància enorme. Quan jo sento que algú de llengua espanyola diu: «El

Llobregat», això és magnífic. Fa pena que en temps de Primo de Rivera i en l'època franquista miraven de traduir els noms. Sort que van fracassar rotundament. Un cas curiós: en temps de Franco el nom oficial de *Vilafranca del Penedès* va haver de ser aquest, no pas "Vilafranca" com pretenien. O sigui, va vèncer la qüestió científica, que al mateix temps era la situació de la realitat del país. Un altre exemple: avui he vist, en una botiga d'ací a la cantonada, unes peres. La dependenta m'ha dit: «són de Sanauja» (pronunciat amb *j* castellana). — «Què dius?, i ara!», li he respost tot sorprès. Eren, és clar, de *Sanauja*. La llengua i el lloc són catalans; per tant, no podia pronunciar-se el seu origen d'aquella manera. La toponímia ha anat molt a favor de demostrar que som una nació. Són les nacions, al llarg de la història, que creen el nom, tant dels accidents geogràfics (rius, muntanyes, etc.) com dels centres poblats.

—L'intent per part de determinats estats d'"amagar" una toponímia determinada o uns noms determinats, ¿és universal, passa arreu?

—Passa a tot arreu. Un nom de localitat pot ser dit en diferents llengües quan raons històriques molt poderoses a través dels segles fan que sigui així. Per exemple, diem *Londres* i els anglesos en diuen *London*; els francesos escriuen *Barcelonne* (amb dues enes) i nosaltres *Barcelona*. El nom de *Venezuela* prové d'un italià que l'hi va posar, recordant una *Venècia petita*, pel fet de tractar-se d'un poble palafític-indígena (instal·lat sobre el llac de Maracaibo). Per això, en català, cal escriure aquest nom amb ce trencada, per l'origen italià d'aquest "baptisme", no pas espanyol.

—Vós heu estat l'autor del *Vocabulari geogràfic de l'Institut d'Estudis Catalans*.

—No; jo vaig començar a fer un vocabulari de termes geogràfics a Caracas, en la llengua del poble de Venèçuela i publicat pel Ministeri de Foment d'allà, elaborat a través de la font dels grans autors literaris del país (Rómulo Gallego, Antonio Herrera... que havien fet molta novel·la). En acabar aquesta feina vaig començar-ne una de semblant, però de Catalunya i en català, fonamentant-me en la geografia científica i popular, no pas partint d'autors. Vaig començar a fer fitxes i fitxes. En tenir-ho molt avançat, el president de la Societat Catalana de Geografia em va dir: «Això s'ha de publicar.» Aleshores em vaig sotmetre a l'autoritat del IEC i al servei de correcció, i es va editar. I tinc molt més material preparat per si un dia se'n fa una ampliació impresa. Cal tenir present que no solament és el terme allò

que importa, sinó la forma de definir-lo. Per exemple: «Avui fa una pluja pixanera» (o «fa una boira pixanera»). Sí, ja sabem que indubtablement hi ha un terme més científic: *plovisquejar*; però, sense voler fer cap modificació, disposar d'aquelles altres formes és enriquir l'idioma.

—Vós sempre heu anat una mica més enllà de l'estricta geografia, buscant els valors socio-culturals que lliguen totes les especialitats en què heu treballat.

—Sempre he deixat la porta oberta perquè la gent afegeixi a allò meu el que jo hagi pogut deixar incomplet. Això sí: que es faci tenint consciència de país (de Mallorca, de Menorca, del Rosselló, de l'Alguer, del País Valencià...). S'ha de procurar sempre que els termes geogràfics siguin sobretot exemple i testimoni del territori lingüístic català.

—Vós sou l'únic supervivent de l'Acta Fundacional d'Esquerra Republicana.

—Mireu, jo vaig entrar en la política d'estudiant, quan tenia setze anys, a Estat Català, on imperava el pensament de Macià, del qual ací tinc una fotografia dedicada. Vaig entrar en la política activa, en el sentit romàntic, com és lògic, amb la voluntat de creure que un s'havia de preparar de cara al país per a servir-lo, que és, al cap i a la fi, el que van fer, entre altres, Macià i Companys, que no utilitzaven la seva carrera ni la seva professió per a aprofitar-se'n sinó per a servir el país. L'any 1926 em comprometo, dins d'Estat Català, amb l'acció de Prats de Molló (aleshores tenia divuit anys). El cap de l'organització clandestina, a Barcelona, era aleshores el doctor Jaume Aiguadé. Quan es va constituir el partit, en 1931, jo representava els estudiants.

Que consti que jo era estudiant lliure, ja que compaginava els estudis amb el treball, perquè el baró de Viver havia destituït el meu pare de la feina. Vaig intervenir en la constitució d'ERC (en tinc proves escrites), hi vaig militar i tota la vida n'he estat membre, encara que durant la guerra vaig creure que els partits passaven a

FOTO: RAMON SANGLES

ser secundaris i que el fet interessant era la lluita armada, car no hi havia línies o normes de dret democràtic a seguir, cosa que ETA no ha après mai. Després, a l'exili, vaig creure que els partits s'havien de mitigar i que més aviat havíem de servir la causa catalana dins el país on estàvem (a través del Centre Català de Caracas, de Terra Ferma...) i que les entitats no tinguessin cap segell de partit ni de sindicat. Sols hi havia d'haver antifranquisme i sentit patriòtic català. Això era una realitat i ara s'ha demostrat. La llàstima és que s'han perdut vint anys. Que consti que vaig avisar, tant en Tarradellas com després en Pujol, que aprofitessin els centres catalans de fora com a base catalana de cultura i economia. Ara sembla que comencen a moure's.

—**L'any 1984, en la segona legislatura, van ser elegit diputat al Parlament. Quin record teniu d'aquesta etapa?**

—M'interessava, sobretot, poder intervenir en la Llei de divisió territorial. El meu pare, durant els anys trenta, va presidir la Comissió de la Generalitat, la qual en 1932 va acabar els estudis sobre la possible divisió territorial de Catalunya en comarques i vegueries, divisió que va ser aprovada per un decret durant la guerra, però que, per les circumstàncies, no es va dur a terme. En aquest tema es barreja la geografia amb el dret, polític i administratiu. En aquella segona legislatura hi va haver un moment en el qual l'Heribert Barrera em va cridar i em va dir: «Tu t'hi has de ficar, en això, perquè ho has heretat.» Em va interessar i vam fer algunes modificacions a la legislació dels anys trenta, com ara ampliar-hi el nombre de comarques. Us diré que l'única cosa que em va saber greu és que no se seguís, d'acord amb l'Estatut, la composició de les vegueries (*regions* era una denominació absurda, perquè aquesta paraula necessita un adjectiu: pot ser *regió abdominal, regió parietal, regió militar...*). En fi, una mancança en aquest «fer país» com és, per exemple, que encara no tinguem una llei electoral catalana com preveu l'Estatut.

—**I de les províncies, què en farem?**

—Si s'haguessin fet les vegueries a temps, certes qüestions que depenen encara de la divisió de 1833 ja haurien desaparegut. Les vegueries haurien pogut rebre el contingut de les diputacions "provincials". Per raons electorals no es va voler fer el canvi (sabeu que, en temps de la República, les diputacions havien estat eli-

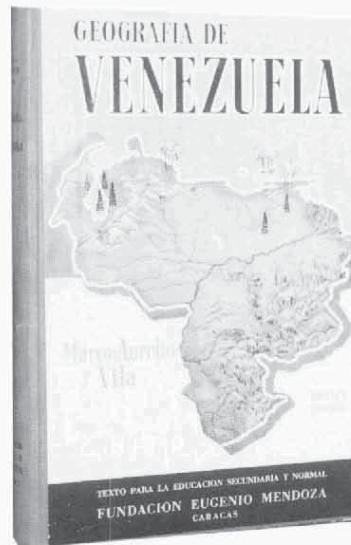
minades). Vaig parlar-ne amb en Joan Casanelles (aleshores socialista però abans d'ERC), que em va dir que Tarradellas li havia dit que de moment les diputacions no desapareixerien perquè la de Barcelona havia permès de comptar amb diners per a tirar endavant la Generalitat. I el canvi no es va fer. I tan bé que s'hauria pogut fer en aquells moments!, ja que a l'Estat espanyol no hi havia la Constitució per a poder-ho impedir; es podien haver suprimit perfectament. Sapigueu que vaig representar el president Tarradellas durant dinou anys a Veneçuela com a delegat de la Generalitat! Sí —somriu—, fins he anat amb frac en alguns actes oficials.

—**Quin record en teniu, del vostre pare?**

—El pare era un teixidor que, per un sentit de responsabilitat cívica, es va posar a fer de mestre sense tenir-ne la suficient preparació; però fa la cosa valenta d'anar-se'n a Ginebra i arriba a ser un dels primers di-

plomats en Pedagogia de l'Institut Jean-Jacques Rousseau. Més tard, en ficar-se dins el camp de la geografia, va treballar tot un any amb Raul Blanchard a Grenoble fent geografia alpina, la més adient per a fer posteriorment geografia pirenaica. Tot això ho va fer un home borni, a qui costava de distingir les corbes de nivell dels mapes (no veia si anaven amunt o avall), però que posa el seu cervell al servei del país i de cara al sentit humà de fer les coses, dintre un criteri suposadament i inconscientment anarquista ("anarquista" del bon temps de l'anarquisme, de quan hi havia uns idealistes que no tenien res a veure amb els terroristes). Personatges anarquitzants foren en Josep M. Folch i Torres, l'Esteve Monegal (de Mirúrgia i excel·lent escultor), en Pere Coromines... tots procedents del camp del pensament que «l'home és bo per essència». En aquest entorn va conformar-se la pedagogia del meu pare.

En el darrer número de la revista *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* (núm. 48) es reproduïx el primer treball seriós del meu pare, escrit l'any 1918 i publicat en una revista de no res, físicament parlant, de Barranquilla (Colòmbia) a instàncies de Ramon Vinyes, el «sabio catalán» de García Márquez. En ser-li atorgat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes 1976 (aleshores dotat amb 500.000 pessetes) em va trucar i em va dir: «Ja he decidit què en faré, d'aquests diners: donar-los al Congrés que es prepara de cultura catalana.» Un gest anarquista cent per cent, sobretot perquè, de diners, en tenia ben pocs. Els últims anys tenia una pensió —que no era jubilació—, que li van concedir a Veneçuela,

de 2.000 bolívares al mes, quantitat que, en la mesura en què s'anava desvaloritzant, jo anava actualitzant. Amb aquella quantitat, i el que jo mateix li podia oferir, hauria pogut millorar, per exemple, les condicions de viure. Però el meu pare no va voler mai abandonar l'àtic minúscul on va viure amb la mare, tot i haver quedat vidu feia uns quants anys. Volia estar sol i, com a gran personalitat que fou, era tossut.

—**Recordeu alguna altra personalitat que us hagi marcat?**

—Un mestre: Miquel Fornaguera, format en l'escola d'en Bardina, l'escola Decroly. Aquest home em va donar un sentit de contacte social, com a lligam de l'economia i de moltes altres coses. Un altre, en Macià, l'home de la meua adolescència i que he seguit en tot moment. En Macià era un home d'una integritat absoluta, amb una veu una mica especial, mal orador, però que sols dient «Catalans!» feia aixecar tothom, un cas únic. (Els polítics catalans de l'època no es van adonar que el poble segueix els homes-exemple després de les catàstrofes.) D'ell se n'ha d'admirar l'austeritat i la simpatia, i també l'esperit militar que li sortia bé. Noteu que en la sublevació dels obrers del Llobregat, l'any 32, no hi volgué enviar les forces militars com alguns senyors li recomanaven de fer. S'hi negà dient: «No!, si ells tenen raó, hem de veure per on anem.» Fou una lliçó esplèndida. La força sols s'utilitza en últim extrem. L'he defensat sempre, com a en Companys, que va ser denigrat i vilipendiat durant els quaranta anys de dictadura. Si a en Macià en temps de Primo de Ribera no li perdonaren que hagués arribat a coronel, a en Companys mai no li perdonaren que es dedicés a fer d'advocat laboralista abans que es parlés d'advocats laboralistes (deien que defensava terroristes pel fet de visitar les famílies dels presos, cosa normal en un advocat; per motius d'aquests, doncs, fou empresonat disset vegades). Si voleu, el Sis d'Octubre va ser un error polític, però perfectament raonat, ja que es preparava un gran cop. Era un home d'una família agrària rica, que defensà laboralment i socialment treballadors, i això no li ho perdonaren. Macià i Companys són dos exemples d'ètica política i social.

—**Com veieu la realitat actual?**

—Podria contestar: «De més fotudes me n'he vistes.» Mireu, actualment el qui ha de viure més preocupat és l'Aznar. Ell té dins seu la ultradreta, perquè, on

són els franquistes-franquistes? Són allà amb ell; això és d'una lògica aclaparadora. Aleshores, segons la política que faci ara, pot cometre tota una sèrie d'errors, però no podrà tirar pel dret, perquè avui hi ha una Unió Europea no utòpica, sinó bastant pràctica. És un canvi revolucionari a Europa: no a base d'aixecar barricades sinó de canvi de conceptes (el canvi de moneda, per exemple). Jo crec que l'estructura de l'Estat espanyol canviarà perquè hi ha la Unió Europea. Avui dia tot això del concepte d'Espanya de l'Aznar i dels seus es desfa, perquè s'ha comès l'error de fer política anticientífica. I un gran disbarat seu, no sols polític sinó també jurídic, és no voler anar canviant la Constitució de l'Estat espanyol d'acord amb l'evolució d'Europa i les circumstàncies econòmiques, de comunicacions i de tota una sèrie de coses més, dient que la Constitució és intocable, quan tots sabem que conté coses anticonstitucionals i que ella mateixa diu que pot ser retocada.

—**Per a acabar, des de la vostra experiència, quin consell donaríeu a les noves generacions del nostre país?**

—A la nostra joventut li recomano vivament de fer-se responsable de la bona marxa del país, resolent tota mena de problemes (econòmics, culturals, humanitaris...). Permeteu-me de fer una consideració: si els grans empresaris del món fossin intel·ligents treballarien a fons i farien treballar equips de gent preparada per fer que les societats que viuen miserablement en el món (llocs d'Àfrica, Àsia...) es convertissin, per formació i solució dels seus requeriments, en un mercat adquisitiu de tota mena de coses útils al ben viure (i no

d'armes per a matar-se com fan ara) que donarien treball a una multitud de gent dels països rics per molts segles. Les noves generacions són cridades a fer possibles aquests canvis.

Al jovent immigrat li demanaria que es lliurés a la terra que l'acull, sense oblidar-se de la d'on procedeix. És el que jo vaig fer quan vaig anar a Veneçuela.

En un sentit personal recomanaria que ningú no se n'anés mai a dormir sense pensar què farà l'endemà de caràcter positiu.

Deixem aquest jove de noranta-dos anys, veient-lo encarar el futur amb una vitalitat i activitat envejables. Ens acomiada amb aquesta asseveració: «Més important que cercar veritats absolutes és dubtar, perquè, a través del dubte, el científic, l'home conscient, sap què pensa; l'interessant és que tingui dubtes.»♦

